

JOHNO LOGANO „RAUDONA“ OIDIPO MITO ŠVIESOJE

Literatūrologo Mato GRUBLIAUSKO straipsnyje analizuojama amerikiečių dramaturgo ir prodiuserio Johno LOGANO (g. 1961) pjesės „Raudona“ mintis apie santykius tarp skirtingų kartų: dabartinė karta turi pralengti ir užgožti buvusią kartą. Šią mintį Loganas grindžia antikiniiais graikų mitais bei jų percepcija. Straipsnio autorius, sekdamas graikų mitais, stengiasi parodyti, kaip ši mintis juose yra grindžiama bei kokie galimi ir kiti kartų kaitos momentai, atsispindintys juose.

JOHN LOGAN'S 'RED' IN THE LIGHT OF THE OEDIPUS MYTH
In his article, the literature specialist Matas GRUBLIAUSKAS analyses ideas relating to the relationships between different generations in Red, a play by the American playwright and producer John LOGAN (b. 1961), and more specifically the idea that the present generation must surpass and overshadow the previous generation in every respect. Logan explores this idea by using ancient Greek myths, and the perceptions developed while reading them. In the article, he tries to show how ancient Greek myths can support the idea, and to show other instances of generational change that are reflected in them.

Šio teksto inspiracijos šaltiniai yra du. Pirmasis – tai Edmundo Leacho pateiktas vienas iš Oidipo mito aiškinimų polemizuojant su Lévi-Straussu, jog – „kad visuomenė galėtų vystytis, dukters privalo būti neištikimos tėvams, o sūnūs – juos naikinti (pakeisti)“¹. Šia formuluote Leacho interpretacija steigia dviejų kartų – tėvų ir vaikų – santykį ir tarpusavio būvį. Antrasis šaltinis perkelia Oidipo mitą iš siauros „šeiminės“ aplinkos į erdvesnę – „kultūrinę“. Tai Johno Logano pjesė „Raudona“ („Red“), režisuota Valentino Masalskio Vilniaus jaunimo teatre. Joje vaidina du veikėjai: Rothko ir Kenas. Tai dvi istorinės asmenybės: garsus XX a. vidurio amerikiečių dailininkas Markas Rothko ir jo padėjėjas, tapybos studentas Kenas. Veiksmas vyksta likus kiek daugiau nei dešimt metų iki Rothko savižudybės jo studijoje Niujorke. Nors pjesėje veikia istorinės asmenybės, šiame rašinyje į šias asmenybes (ar veikiau – personažus) bus žvelgiama lygiai taip pat, kaip filosofijos tyrinėtojai žiūri į Platono dialoguose fiksuojamą Sokratą arba Biblijos tyrinėtojai – į Jėzų Kristų Evangelijose, t. y. ne kaip į istorines asmenybes *par excellence*, bet kaip į konkretaus autoriaus konceptus. Nors, kitaip nei Sokrato ar Kristaus atveju, gal ir būtų galima kur nors atrasti, ar „Raudonoje“ pateikiamos autentiškos, pacituotos Marko Rothko mintys, tačiau mano rašinyje tai nėra esminis dalykas, svarbiau, jog kaip tik šie, o ne kiti žodžiai apskritai buvo sudėti į pjesę, idant autorius išpildytų ir išteisintų jo sukurtą Rothko charakterio paveikslą. Taigi Logano Rothko, pasakodamas apie tai, kad jis su kitais tuometiniais menininkais sunaikino kubizmą, duoda Kenui patarimą: „Vaikas privalo išstremti tėvą. Gerbti jį, bet nužudyti jį“². Nors pačioje pjesėje ne karto nėra paminimas Oidipas, tačiau aliuozija būtent į šį mitą yra daugiau mažiau akivaizdi. (Kitose pjesės vietose, kai Rothko Kenui aiškina apie menininkų ar jų „generacijų“ – apie tai vėliau – tarpusavio „santykius“, yra interpretuojami ir kiti antikiniai mitai.) Tačiau ši, iš pažiūros panaši į Freudą pateikiamą interpretaciją psichoanalizės kontekste, nėra ta pati. Čia Loganas – ar bent jau Logano Rothko – siūlo kitokią šio mito reikšmę kultūros lauko kontekste.

KARTŲ KOVOS

Čia reiktų paminėti, kad Oidipo mito interpretacijų yra ne viena ir ne dvi, ir, rodos, su svarbiausiomis Rothko yra susipažinęs, o savąja tęsia bei papildo jų eilę. Skirtingos Oidipo mito interpretacijos „nekonkuruoja“ viena su kita pretenduodamos į „vienintelę teisingą“ interpretaciją, į galutinę, neginčytiną išmintį. Mite paslėptos išminties galimybės, variacijos, potencialumas kreipia žmogų savęs link. Paulis Ricoeuras teigia, kad „diskurse (arba / ir mite – M. G.) suprantame <...> naujo buvimo pasaulyje būdo apybraižas“³, arba jo „nustatytus“ pavyzdžius. Johno Logano Rothko interpretuoja Oidipo mitą iliustruodamas tapybos srovių kaitą: jo ir jo amžininkų – De Kooningo, Pollocko, Barnetto Newmano – tikslas buvo „nužudyti“, išstremti, „išdabartinti“ iš tuometinės meno erdvės kubistus ir siurrealistus.

Menininkas, mokydamas savo padėjėją Keną, Oidipo mitu iliustruoja mito atliekamą steigiamąją funkciją, t. y. kaip koks nors dalykas atsirado. „Raudonos“ kontekste – kaip atsirado kartų (generacijų), bendrijų, meno krypčių „kova“. Rothko nusako Kenui savo „buvimo pasaulyje būdo apybraižą“. Mitas Rothko *kažką* byloja. Kitaip nei Platonui, kuriam mitas (griežčiau sakant, raštas, užrašytas tekstas toks, koks jis yra; o kas kita yra mitas, jei ne į-rašas bendrijos tradicijoje?) esąs nebylus, nes užklausus nėra gaunamas *tikras* atsakymas („Faidras“, 275e1-5). Tačiau ši Platono rašto kritika „galioja“ tol, kol yra viena *tikra* būtis; po Nietzsche's, kai kiekvienas žmogus savo egzistenciją „susikuria“ pats, raštas (mitas) „padeda“ žmogui „susikurti“ savo būtį per rašto (mito) interpretavimą, per hermeneutinę patirtį su juo; „skaitymas (o neišvengiamai tuo pat metu vykstanti interpretacija – M. G.) <...> teksto reikšmę 'išvaduojantis' iš atitolimo svetimumo ir perkeliantis į naują artumą, kuri įveikia ir išsaugo kultūrinį nuotolį, o kitumą priima į savumą“⁴. Taigi Rothko Oidipo mitas yra „savas“, steigiantis jo egzistenciją (ar bent dalį jos). Jo egzistencija yra interpretuota per mito interpretaciją ir tampa bent iš dalies priklausoma nuo tos konkrečios interpretacijos.

Dabar verta pažiūrėti, koku būdu Logano Rothko interpretuoja Oidipo mitą. Visų pirma, jis „tėvo“ ir „sūnaus“ santykius supranta simboliškai, t. y. ne tiesiogiai, kaip biologinių giminytės ryšių saistomų atstovų santykius. Čia tėvas – gimdytojas kūrėjas, o sūnus (vaikas) – tėvo kūrinys ar darinys. „Gimdymo“, kaip kūrimo, metafora yra jau Platono vartota. Apžiūrėkim ir kitą medalio pusę – „gimimo“, kaip ko nors atsiradimo, metaforą – bei kaip tai papildo mūsų temą. Rothko metaforos kontekste santykiai su paveldėjimu po gimimo susiję su kultūriniu „genofondu“: „vaikai“ iš „tėvų“ paveldi kultūrinius ar jų tradicijas „genus“, t. y. jie tarpusavy *panašūs*, bet ne tapatūs. „Vaikai“ iš „tėvų“ gimdami – norėdami to ar ne – ką nors paveldi, kaip ir „tėvai“ – norėdami to ar ne – ką nors užkoduoja „vaikuose“.

„Tėvų“ ir „vaikų“ Rothko taip pat neapibrėžia generacijos, kartos (griežtąja prasme, kaip žmones skiriančius maždaug trisdešimt metų) kontekste. Tai veikiau, kaip teigia Juozas Girnius, „tos pačios kūrybinės galios“ atstovai. (Tai vėliau bus matoma ir pirmosios dievų kartos atveju: Uranas yra Gajos sūnus, taip pat ir vyras (Hesiodas, „Teogonija“, 216 eil.: „Gimdė pirmiausia Gaja *sau lygų* (paryškinta mano – M. G.) Uraną žvaigždėtą“). Jie priskiriami tai pačiai dievų kartai, nes drauge steigia pasaulio pradžią. Juk Picassą ir Rothko, galima sakyti, labiau skyrė ne tiek gyvenamasis laikotarpis, kiek tapybos raiška, nors kubizmas radosi anksčiau nei abstraktusis ekspresionizmas. Bet mituose (kaip atsiskleis vėliau kalbant apie titanus ir olimpiečius) „tos pačios kūrybinės galios“ atstovai sutampa su generacija. Tačiau bent „vaikai“ turi išsaugoti pagarbą šiems „genams“, o kartu ir keisti juos, „mutuoti“. Taip yra išpranašauta Apolono: Lają nužudys jo paties sūnus (Sofoklis, „Oidipas karalius“, 713 eil.: „Kad jam (Lajui – M. G.) likimo lemta *žūti* (paryškinta mano – M. G.) nuo sūnaus“), t. y. viena „kartą“ net ne tiek natūraliai, kiek priversta pakeis kitą. Bet tai nėra vienintelis graikų mitas, pasakojantis apie vaikų kovą prieš tėvus. Šis momentas aptinkamas ir kosmogoniniuose bei teogoniniuose pradžios mituose. Uraną įveikia jo sūnus Titanas Kronas (Hesiodas, „Teogonija“, 180–181 eil.), Kroną – jo sūnus Dzeusas (ten pat, 72–73 eil.). Nei Kronas, nei Dzeusas savo tėvų nenužudo, o jie išstremia juos (*banish* – šis žodis kaip tik pavartotas Rothko pjesės originale; bet tada jis iškart sugriežtina savo teiginį – *and kill*). Žinoma, dievai negali būti nužudyti – jie nemirtingi; Oidipo atveju paprasčiau: Lajas – žmogus, taigi mirtingasis, ir gali būti nužudytas. Tad perkėlus tėvų ir vaikų kovą tarp mirtingųjų, įmanoma temos tragizmą užaštrinti: atsiranda antonimiška kūrimui – gimdymui metafora. Arba, jei grįžtume prie „Raudonos“ turinio, praeities kultūrinė / meninė prasmė visuma gali būti galutinai pakeista dabarties kultūrinės / meninės prasmės visumos. Rothko sako, kad po jo paties, po De Kooningo, Pollocko, Newmano jau niekas nebegali tapyti kubistinių paveikslų (*Nobody can paint a Cubist picture today*).

Tačiau šiuose mituose aktyviai veikia, kovoja ne tik „vaikai“, dabarties karta, bet ir „tėvai“, praeities karta. Uranas, užspaudęs Gają – savo vaikų motiną, neleidžia jiems „veikti“ (ten pat, 156–158 eil.), Kronas, sužeidęs tėvą motinos duotu ginklu, ištrėmęs jį iš žemės, pats irgi ryja savo vaikus (ten pat, 459 eil.: „Jūs (savo vaikus – M. G.) surydavo didis Kronas“), taigi neleidžia gimti dabartinei kartai. Tik motinos Rėjos išsaugotas Dzeusas (ten pat, 483 eil.) užaugęs, padeda-

mas Metidės klastos, įveikia savo tėvą ir jį išstremia į požemio pasaulį. Lajas, taip pat išgirdęs Apolono pranašystę, kad jį nužudys jo paties vaikas, nusprendžia jį nužudyti, tik ne pats atlieka šį veiksma, o paskiria tai atlikti piemeniui (Sofoklis, „Oidipas karalius“, 719 eil.). Bet šis pasigaili mažojo Oidipo ir atiduoda jį kitam piemeniui (ten pat, 1022–1040 eil.). Galiausiai Oidipas net visiškai to nežinodamas nužudo savo tėvą Lają, kai jie susiremia kelių sankirtoje (ten pat, 715–716 eil.). Taigi „tėvams“, praeities kartai, kad ir kaip stengiantis apsaugoti (o kartu išsaugoti, ką jie yra sukūrę), tai nepavyksta. Lemtis visada palankesnė dabarties kartai. Čia būtų galima įtraukti dar vieną mitą, kuriame gal dar aiškiau būtų galima aptikti praeities kartos norą apsaugot ir išlikti. Tai Ifigenijos aukojimo mitas. Agamemnonas aukoja savo dukterį tam, kad išplauktų į Troją. Graikų kariuomenė jau surinkta Aulidėje, tačiau laivai negali išplaukti, nes Agamemnonas nudobė Artemidės šventą elnią (Sofoklis, „Elektra“, 563–576 eil.). Dievė nesiunčia palankių vėjų, kol jis nepaaukos savo dukters. Taigi tarp Agamemnono, kaip karo vado, ir jo būsimosios šlovės, herojiškumo, kuris būtų įsteigtas, kai jis strateguos karą prieš trojėnus, stovi kliūtis – jo vaikas, dabarties karta. Nugali homeriškos šlovės etika: Agamemnonas nusprendžia Ifigeniją paaukoti. (Tiesa, Ifigenija nėra nužudoma, paskutinę akimirką Artemidė nusigabena ją į savo kulto vietą – Tauridę, Azijos miestą. Bet tai nekeičia paties Agamemnono veiksmo fakto ir kvalifikacijos. Bet kuriuo atveju Ifigenijos nelieka jos kultūrinėje erdvėje, kur ji turėtų pakeisti praeities kartą.)

Kovoje dėl amžinybės pralaimi kraujo ryšys – pamatinis biologinės rūšies išlikimo momentas. Viršū ima „kultūra“ ir žmonių bendrai įsteigti kriterijai, pagal kuriuos „išliekama“, įgyjama šlovė. (Dievų atveju – viešpatavimas ir įstatymų kūrimas danguje ir žemėje, žmonių – savosios šlovės pasiekimas ir jos išsaugojimas savo bendrijoje.)

Grįžtant prie „Raudonos“, „kraujo ryšį“ reiktų suprasti kaip „dažų ryšį“ dailininkų bendrijoje. Kiek „kultūriška“ yra pati kultūra *per se*? Jeigu savo valia dailininkui ar dailininkų kartai pavyko „nužudyti“ praeities kartą, tai ji, įsteigusi save, yra įsitvirtinusi, pripažinta, taigi – „šlovinga“. Kultūros darinių – šiuo atveju tapybos kryptų – kaita irgi tveria tais pačiais dėsniais.

(NE)KAITOS YPATYBĖS

Dabar peržvelkim, kokia ta kartų kaita yra *per se*, kodėl vieni mito herojai už ją sulaukia rimtų pasekmių (dažniausiai susijusių su mirtimi), o kiti – ne. Kaita gali vykti dviem kryptimis – progresiškai arba regresiškai: dabarties karta pakeičia arba įtvirtina praeities kartą. Pirmajam atvejui priklauso minėti teogoniniai mitai, antrajam – Ifigenijos ir Oidipo. Teogoniniuose mituose parodoma, kad kartų kaita yra imperatyvi (tiek biologine, tiek socialine, tiek kultūrine prasme), juk net tarp dievų, t. y. anapus, amžinybės akiratyje, ji vyksta. Kiekvienos kartos atstovai tarpusavyje santykiuodami gimdo palikuonis. Vėlgi titanų ar olimpiečių brolių ir seserų ryšį reiktų suprasti labiau kaip kultūrinį, o ne kraujo ryšį. Kita vertus, pasitelkus net ir kraujo giminybę, šis kultūrinis momentas tik paaštrėja: jie kuria tai, kas yra *itin* panašu į juos ir kuo mažiau – į praeities kartą.

Antram atvejui pailiuoti pasitelkus du paminėtus mitus, randasi dvi skirtingos galimybės, kodėl dabarties karta

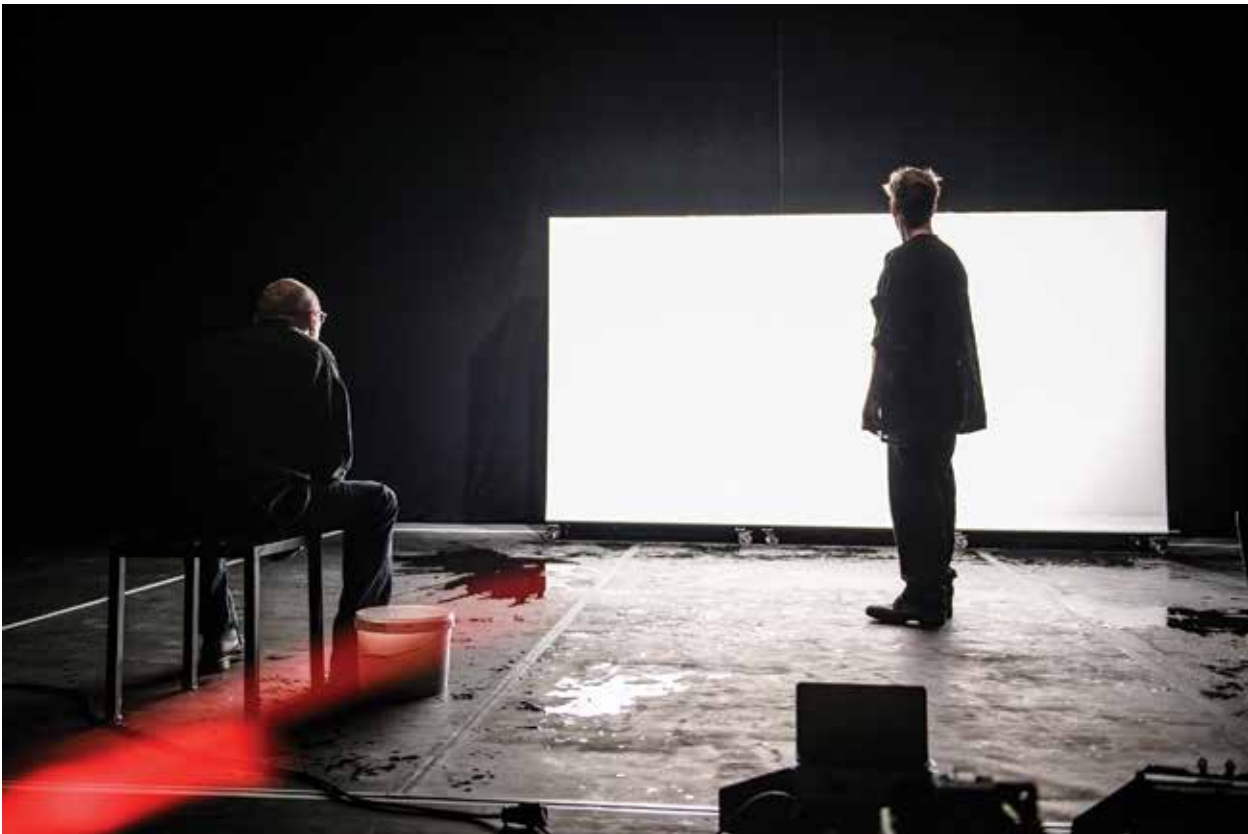
Rothko – Valentinas Masalskis, Kenas – Mantas Zemleckas. John Logan. „Raudona“.
Režisierius – Valentinas Masalskis, dailininkas – Mykolas Sauka. Valstybinis jaunimo teatras. 2018. Lauros VANSEVIČIENĖS nuotrauka

nejsteigia „naujo“ ir neišeina „į istorijos rungtynes“. Agamemnono šeimos mitas nuo Ifigenijos pa(si)aukojimo iki Oresto išteisinimo Atėnų Areopage yra interpretuojamas kaip patriarchato tvarumas visuomenės struktūrose. Ifigenija yra paaukojama ar aukojasi dėl tėvo, t. y. moters gyvybė menkesnė už vyro; Orestas atkeršija už tėvo nužudymą nužudydamas savo motiną – Klitaimnestrą, t. y. tėvas šeimoje svarbesnis už motiną; galiausiai Areopage Orestas išteisinamas moteriškos dievybės – Atėnės, t. y. moteris palaiko vyro (Oresto) pusę.

Ifigenija nedalyvauja (griežtąja prasme, nes pasidavimas ar nedalyvavimas juk irgi – tam tikras dalyvavimas) kartų „rungtynėse“. Jos autentiškas kultūrinis „genofondas“ nėra perduodamas. Jos kultūros „valia“ (ar, kaip numatoma kultūrinė priešingybė – matriarchatas, ar biologiškai – jos galimi vaikai, palikuonys) nėra tokia galinga kaip buvusios kartos. Oidipo mite įvyksta kitokia būsimosios kartos nulifikacija. Nužudęs tėvą, jis veda savo motiną ir su ja susilaukia vaikų – palikuonių, kurie turėtų būti jo atžvilgiu būsimoji karta. Bet dėl kraujomaišos kartos susimaišo. Visų pirma, Oidipas veikia ar kuria ne savo laike, o praeities kartos, savo tėvo, nes kartu su tėvo žmona ir savo motina. Žynys Teiresijas mįslingai Oidipui užsimena: „jungtvių ouste vietos / Tavajam laivui nėra“ (Sofoklis, „Oidipas karalius“, 422–423 eil.). Jo kūriniai – vaikai – yra pasmerkti, nes jie *pernelyg* panašūs į savo gimdytoją: jie jam ir vaikai, ir broliai bei seserys (ten pat, 425 eil.). Net dievai taip nekuria. Oidipas, net pats nesuprasdamas, tokiu būdu veikia būsimoją kartą, kad ji neturi valios „naujo“ kūrimui. Oidipo vaikai jau užprogramuoti yra

jam tautologiški, jie nesukurs nieko „naujo“, bus „nevaisinga sėkla“: Polineikas ir Eteoklis vienas kitą nužudo mūšyje dėl Tėbų (Aischilas, „Septynetas prieš Tėbus“), Antigonė nusižudo kartu pražudydama ir kitus: savo sužadėtinį Haimoną (Sofoklis, „Antigonė“, 1220–1242 eil.) ir jo motiną Euridikę (ten pat, 1282–1323 eil.), o Ismenė yra nužudoma Tidėjo. Taigi čia išryškėja ir kita perspektyva: praeities kartoje yra įrašytas imperatyvas po savęs palikti, duoti valios įsisteigti dabarties kartai. Juk ir Agamemnonas dėl to, kad paaukojo Ifigeniją, taigi užgožė dabarties kartos valią, irgi susilaukia atpildo – yra nužudomas Klitaimnestros (Aischilas, „Agamemnonas“, 1380 eil.). Išsipildo ir Lajui skirta pranašystė žūti nuo savo vaiko rankos dėl to, kad troško sunaikinti *panašų* į jį.

Galiciausiai visiškai tokią kartų kovos tvarką įsteigti pasiekama Atėnų Areopage. Orestas, atkeršijęs už tėvo nužudymą, yra kaltinamas Klitaimnestros šešėlio, kuris ant jo užsiundo erinijas, už motinos kraujo praliejimą (Aischilas, „Eumenidės“, 102 eil.). Taigi erinijos – keršto deivės – nori, kad dabarties kartos atstovas sulauktų tokio paties susidorojimo, kaip kad ji susidorėjo su praeities karta. Beje, erinijos yra senosios, praeities kartos deivės, o jų kerštas parentas panašia logika kaip Urano, prakeikęs Kroną, kad šis irgi būtų nužudytas savo vaiko (*panašaus* į jį). Tačiau Orestas yra ginamas dabarties – paskutiniosios – kartos dievo. Taigi pačiame teisme vyksta dvi kovos tarp kartų. Tai padaro teismo erdvę polichronišką – joje telpa du laikai: iki Dzeuso atėjimo į valdžią (praeitis) ir po jo (dabartis). Pasitelkiant Arūno Sverdiolo žodžius, erinijos vis dar gyvena kitoje – senojo-

Rothko – Valentinas Masalskis, Kenas – Mantas Zemleckas. John Logan. „Raudona“.
Režisierius – Valentinas Masalskis, dailininkas – Mykolas Sauka. Valstybinis jaunimo teatras. 2018. Lauros VANSEVIČIENĖS nuotrauka

je, atgyvenusioje, prasminėje visumoje, kitame pasaulyje, o Apolonas – dabartiniame, kurio tikslas yra nustumti savo protėvius – erinijas – į būtojo laiko matmenį, šitaip pašalinant iš akių. Tiek viena, tiek kita pusės pasisako, o teismo verdiktą – ar Orestas turi būti pasmerktas mirti – paliekama išspręsti teisėjams žmonėms – atėniečiams. Balsai pasiskirsto po lygiai, ir lemiama žodį taria Atėnė (ten pat, 741 eil.), kuri yra gimusi iš pirmosios Dzeuso santuokos su Metide. Ši siejama su išmintimi, kuri gali „kreipti <...> ateitį verčiau į gerą nei į blogą“⁶. Iš jos paveldėtų savybių turi ir duktė, taigi Atėnė atiduoda savo balsą už Oresto išteisinimą. Šitaip ji įsteigia tarp žmonių ir Dzeuso įvestą teisingumą, kuris yra ir tarp dievų. Dzeusui jau negresia jo senelio ar tėvo lemtis, t. y. žūti nuo būsimosios kartos rankos – tai ne bausmė ar prakeikimas, to nereikia nei bijoti, nei stengtis išvengti.

Pabaigoje, išvadoms, pasitelkime dar neapartoto momento – pranašysčių. Tiek Oidipui, tiek Orestui pranašauja ar įsako Apolonas: pirmajam – žudyti tėvą, antrajam – motiną. Per šiuos herojus pranašystės išsipildo *tiesiogiai*, t. y. jose nėra dviprasmiškumo, ko galėtume tikėtis iš Apolono orakulo, kuriam priskiriama ši savybė. Tas dviprasmiškumas aiškiai pasirodo Kroiso atveju (Hėrodotas, „Istorija“, I.53: „Žygiuodamas prieš persus, Kroisas sunaikins didelę valstybę“; ir sunaikino, tik ne kaip tikėjosi – persų, o savo). Tačiau Oidipo ir Oresto atvejais Apolonas nei slepia, nei duoda ženklą, o žosta (Hėrakleitas, „Fragmentai“, 37: „Valdovas, kurio yra pranašavietė Delfuose, nei žosta, nei slepia, bet duoda ženklą“). Bet ši taisyklė netinka mitinio laiko (*in illo tempore*) gyven-

tojams, tačiau tinka mums, kurie esame už jo ribų, *istorijoje*. Juk ir Hėrakleitas, ir Kroisas yra jau „dabarties“ (*nunc*), istorinio laiko, gyventojai. Taigi šios pranašystės, o kartu ir jų įkvėpti mitai kaip ženklai byloja dabartinio pasaulio gyventojams. Todėl abiejose pranašystėse pasikartojantis ženklas „žudyti“ atsistoja kitoje svarstyklių pusėje ženkliui „gimdyti“. Arba, grįžtant prie Platono – kiek metafora „gimdyti“ reiškia paleisti ką nors į dabartinį pasaulį, tiek jos antonimas „žudyti“ reiškia palikti ką nors senajame pasaulyje. Juk taip ir Kenas pjesės atomazgoje *palieka* Rothko, idant kurtų savo autentišką, bet / kad ir mokytojo genų paveiktą, meną.

Matas GRUBLIAUSKAS

- ¹ Edmund LEACH. Mito struktūra // Mitologija šiandien. Antologija. – Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 97.
- ² Čia ir toliau cituojama iš internetinio šaltinio originalo kalba: <https://books.google.lt/books?id=jTU2DwAAQBAJ&pg=PT30&lpq=PT30&dq=john+logan+red&source=bl&ots=cze5DTVQw4&sig=ACfU3U3k6QdCg0RUD13LY149EXqOV2B1tA&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwiL9e71tb7hAhVvoYsKHcyMCqQ4FBDoATABegQICBAB#v=onepage&q=john%20logan%20red&f=false>. Teksto autoriaus vertimas.
- ³ Paul RICOEUR. Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius. – Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 49.
- ⁴ Ten pat, p. 55.
- ⁵ Juozas GIRNIUS. Žmogaus prasmės žemėje poezija // Žemė, 2-asis leid.. – Vilnius: Vyturys, 1991, p. 36.
- ⁶ Marcel DETIENNE, Jean-Pierre VERNANT. Sąjunga su Metide ir viešpatavimas danguje // Mitologija šiandien. – Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 127.